

مسئله نیروی انسانی و کار

برای جوانان ایران

در جلد یکشنبه ۱۹ - اسفندماه ۱۳۴۱

۱ - مقدمه

تجهیز و استفاده کامل از نیروهای انسانی کشور که از طریق اجرای برنامه‌های تعلیمات فنی و حرفه‌ای و مدیریت و ترتیب کادرهای فنی و اداری از مهمترین و اولین مسائل مربوط به رشد و توسعه اقتصادی کشور محسوب میشود.

بدون تعلیم و تربیت کادر و بدون متمرکز کردن امور مربوطه به تجهیز نیروی انسانی نمیتوان نسبت به اجرای موفقیت آمیز برنامه‌های اقتصادی کشور امیدوار بود.

کشور هائیکه مایلند اقتصاد قدیمی و در حال رکود خود را بیک اقتصاد صنعتی زنده و متحرک تبدیل نمایند قبل از اینکه در فکر منافع مواد اولیه و ماشین آلات و سرمایه مالی باشند با افرادی احتیاج دارند که چرخ صنایع کشاورزی و راهسازی و فعالیتهای اجتماعی و خدمات تخصصی را بگردش در آورند و تأسیسات عمومی و عام‌المنفعه را که با کوشش و پشتکار دستگاههای دولتی و خصوصی ایجاد میشود به بهترین طریق ممکن اداره نمایند. بنابراین برای اجرای این منظور نه تنها باید از کلیه نیروهای انسانی اطلاع کافی داشته باشند بلکه باید موجبات استفاده از این نیروها را نیز فراهم آورند.

بدیهی است برای حل مشکل کمبود نیروی انسانی نیز مانند مشکلات دیگر اقتصادی و اجتماعی باید يك برنامه صحیح و جامع طرح ریزی شده و یکدستگاه تحقیقاتی و اجراء نیز تأسیس گردد تا بر اساس مطالعات علمی و دقیق بتوان طرق مؤثر پرورش و استفاده از نیروی انسانی را انتخاب و بموقع عمل و اجراء گذاشت.

۲- وضع کنونی آموزش فنی و حرفه‌ای در کشور

يك مطالعه دروضع کنونی اقتصادی ایران این حقیقت را مسلم میسازد که درسالهای اخیر توسعه اقتصادی کشور بدرجات سریعترا از تجهیز و تعلیم نیروی کار بوده است باوجود اینکه درسالهای بین ۳۶-۴۱ تعداد آموزشگاههای

حرفه‌ای و هنرستانهای فنی و انستیتوهای مهندسی و مراکز تعلیمات کشاورزی و دبیرستانهای بازرگانی از نظر کمی افزایش یافته از لحاظ کیفیت تعلیمات نیز بهتر شده معذالك هنوز فاصله زیادی بین احتیاجات نیروی انسانی کشور از حیث افراد کارآموده و ماهر و عرصه بازار کار موجود است که باید هر چه زودتر این اختلافات مرتفع گردد.

از طرفی دستگاههای تولیدی و عمرانی کشور از حیث افراد تعلیم گرفته و کارآموده سخت در مضيقه هستند و از دیاد فعالیت‌های عمرانی و ساختمانی جدید نیز بطور قطع مسئله کمبود افراد متخصص را تشدید خواهد کرد از طرف دیگر جوانان متبحر و افرادی نیمه متبحر در مسائل دقیق اداری و مدیریت و حرفه و صنایع تعداد زیاد در دستگاههای مختلف وجود دارند که لازم است هر چه زودتر به تعلیم و تربیت آنان پرداخت و چنانچه برای رفع این نقیصه اقدام سریعی بعمل نیاید بیم آن میرود که کار بسیاری از دستگاههای صنعتی و عمرانی دچار اختلال شود و ناراحتیهای زیان آور اجتماعی در کشور پدید آید. در حال حاضر نه تنها مؤسسات تازه مواجه با کمبود افراد متخصص و فنی و اداری هستند و خواهند بود بلکه دستگاههایی که سابقه کار چندین ساله را نیز دارند اغلب با این اشکال مواجه میباشند.

بعنوان مثال در کارخانجات که فعلا مشغول فعالیت میباشند اغلب ملاحظه میشود که برداشت کار و مرغوبیت فرآوردهها بهیچوجه بحداقل استاندارد های بین المللی نمیرسد و بالنتیجه این محصولات حتی در بازار داخلی نیز نمیتواند نظر مشتریان را جلب و بسا کالای ساخت خارج رقابت کند.

قیمت تمام شده محصولات داخلی نیز بععل مذکور بالا از جمله عدم مراقبت در حفظ ماشین آلات و مواد اولیه و بعلت عدم آگاهی و مهارت کارگران از حد معقول گران تر تمام میشود پس اگر موضوع عدم مرغوبیت مواد اولیه و فقر بازار کار از حیث افراد ماهر و عدم رسیدگی به ماشین آلات و بدی طرز اداره مؤسسات را در نظر آوریم میتوان بعلم و چگونگی عدم موفقیت مؤسسات صنعتی کشور و ورشکست شدن پاره‌ای از آنان پی برد. نکته مهم این است که در مؤسسات اقتصادی کشور اغلب به مهارت کارگران فنی استادکاران و سرپرستان کار و امور مدیریت کمتر توجه میشود و چنانچه این مؤسسات نتوانند نواقص خود را از این لحاظ برطرف سازند و طرز اداره خود را اصلاح کنند همواره با بهرانهای کنونی مواجه خواهند بود.

بعد از ذکر این مقدمه اجمالی اکنون راجع به تعلیمات حرفه‌ای و اینکه چگونه ممکن است جوانان ایران را بکارهای حرفه‌ای و تولیدی

تشویق نمود مطالبی بعرض میرسانم . روی سخن من بچوانان مملکت اعم از دختران و پسران است که سرمایه آتیه این کشور را تشکیل میدهند وهمچنین با پدران و مادران و مربیانی است که حافظ این گنجینه های گسرابها میباشند .

اولا اجازه بدهید ابتدا برای شما تعلیمات حرفه ای وانواع مختلف و فلسفه این نوع تعلیمات را تفسیر کنم برای هر فرد ایرانی لازم است که تا حدودی معلومات عمومی را که شامل خواندن و نوشتن فارسی و چهار عمل اصلی وآشنائی بوضع میهن عزیز وتاریخ وسنن کشور پرافتخارمست فرا گیرد . این قسمت از تعلیمات عمومی را جوانان در مدارس ابتدائی یعنی معمولاً در طی شش سال اول دوران تحصیل میآموزند . پس از این مرحله است که جوانان باید در فکر تأمین آتیه خود بانشد ومخصوصاً اولیاء و مربیان آنان باید در صدد طرح نقشه زندگی و ارائه طریق و کمک فکری بآنها برآیند . بدیهی است در این سنین نمیتوان کاملاً از کودک انتظار داشت که خود بهترین طریق تأمین زندگی خود را تشخیص دهد پس همانطوریکه گفته شد وظیفه اولیاء و مربیان اوست که صلاح و صرفه وآتیه او را در نظر گیرند وباواندرز دهند . ولی این هدایت وراهنمائی باید بسیار منصفانه و عاقلانه و باحقیقت بینی ودوربینی باشد واز هر جهت استعداد بدنی وفکری و ذوق کودک و زندگی آتی او در نظر گرفته شود و سعی نکند آنچه خود کرده اند بهترین راه فلاح و آنچه پسر همسایه میکند عین صلاح بدانند . در این مرحله ودر دوران سه سال اول متوسطه عموماً در ممالک مترقی جهان سعی میکنند که در برنامه تعلیمات عمومی دبستانهاودبیرستانها چندساعت به آموزش کاردستی اختصاص دهند در این برنامه باید به شاگردان آزادی عمل داده شود تا هر نوع کاری که بآن علاقمند هستند بکنند ومعلم فقط باید آنها را هدایت وراهنمائی کند . بنابراین در این کلاسها دانش آموزان بکارهایی از قبیل قاپسازی، سفال کاری، نقاشی، سبده سازی، مینا کاری وبالاخره انواع و اقسام کارهای هنری اشتغال دارند . منظور از این عمل آنست که شاگرد با انجام دادن یک کاردستی ودیدن کاردستی دیگران ذوق و استعداد خود را نشان بدهد ومعلم استعدادهای نهفته شاگردان را تشخیص وآنان را هدایت و کمک ودر صورت لزوم تشویق به رفتن بمدارس فنی وحرفه ای بنماید . پس لازم است با امتحانات مخصوصی **test** استعداد اطفال تشخیص و بسوسله کارهای دستی این ذوقهای کودکانه تشویق و تحریک گردد تا بر خود کودک و اولیای او روشن شود که مثلاً ذوق اوبیشتر متوجه ادبیات است یاریاضیات علاقه به تعلیمات صنعتی وحرفه ای دارد یا بکارهای نویسندگی ودقتری در فرهنگ نوین مانیز هم اکنون این روش رفته رفته متداول میشود ودر مدارس

ابتدائی و متوسطه کارهای دستی و ذوقی و هنری و همچنین امتحانات تشخیص ذوق بتدریج معمول میگردد ولی این مرحله تشخیص ذوق و کارهای دستی را نباید با تعلیمات حرفه‌ای و فنی که بعداً تعریف میشود اشتباه نمود .

الف - در مورد لزوم تعلیمات حرفه‌ای از لحاظ افراد

باید عرض کنم که تعدادی از کودکان بعلت نداشتن استعداد فکری و دماغی صلاح نیست بطرف تعلیمات عمومی بالاتری هدایت شوند و نیز تعداد زیادی از خانواده ها بعلت نداشتن استطاعت مالی نمیتوانند کودکان خود را برای ادامه تحصیل به دبیرستانها بفرستند . سابقاً رسم بوده و هنوز هم متداول است که طفل را برای کارآموزی با استاد کار سر گذر بپارند او در مقابل اجرت بسیار ناچیز و رفتاری خشن طفل را ابتدا بکارهای پستی مانند جاروب کردن دکان و خرید لوازم منزل خود و بردن فرمان میگمارد و رفته رفته که سن او زیاد میشد با متدهای ناصحیح اصول فن خود را با او میآموخت . این رویه بعلت اینکه از همان روز اول کودک چند ریالی بخانه میآورد متأسفانه هنوز هم مورد علاقه بسیاری از پدران و مادران بی بضاعت میباشد ولی معایب زیر را دارد :

اول - نشاط و شادابی و باصطلاح روحیه طفل کشته شده و بی شخصیت و بی تربیت بار میآید .

دوم - دور از این کارآموزی لااقل در حدود ده سال است و تا ده سال استاد فن طفل را اجیر خود دانسته اجرت کمی باو میدهد .

سوم - معلومات فنی صنعتگران سر گذر دیگر با تکنیک و صنعت امروزی منطبق نیست و متدهای غلط استاد را شاگرد نیز تکرار میکند .

چهارم - همانطوریکه برای خواندن و نوشتن ابتدا باید الفبا و مقدمات را آموخت و بتدریج مثلاً بخواندن کتاب کلیله و دمنه رسید در فن و حرفه نیز همینطور است مثلاً قبل از اینکه سوهان کاری و نقشه خواندن و ورق کاری را طفل نیاموخته او را زیر دست استاد گذاردن باعث اتلاف وقت عمر گرانبهای او میشود . در صورتیکه همین تعلیمات را در عرض دو سال میتوان از روی اسلوب صحیح در آموزشگاهها بکودکان داد . مشروط بر - اینکه اولیای آنان حاضر باشند برای دو سال فداکاری کرده و از آن روزی چند ریال صرف نظر نمایند .

پنجم - برخی از پدران و مادران با علم و یقین باین امر که فرزندشان استعداد فرا گرفتن علوم نظری و تحصیلات متوسطه و عالی را ندارد این کار را عیب و عار بدانند که او را بشاگردی استاد سر گذر بگمارند در صورتیکه اگر تعلیمات حرفه‌ای در مدارس داده شود اینگونه پدران و مادران نیز فرزند خود را با ادامه تحصیل خواهند گمارد و خود طفل هم پیش همسالان

خود که بمدرسه میروند سرشکسته نخواهد بود که دیگر بمدرسه نمیروند و دیگر نمیتواند مانند آنها ورزش یا بازی کند .

ششم - طفل در دوران بلوغ احتیاج ورزش و آمیزش با کودکان همسال و محیط سالم کار و بالاخره قدری استراحت دارد و این احتیاجات با زندگی محبوس و ساعات متمادی کار خسته کننده او در دوران کارآموزی در دکان کوچک و بازار مغایرت کامل دارد .

لزوم تعلیمات حرفه‌ای از لحاظ اقتصاد مملکت

حال که مختصری راجع بلزوم تعلیمات حرفه‌ای از لحاظ افراد صحبت شد به بینیم تا چه حد این نوع تعلیمات برای مملکت لازم است .

این نقشه های بزرگ اقتصادی که ما در پیش داریم یعنی کشاورزی مکانیزه ، ایجاد خطوط ارتباطی ، تأمین بهداشت ، حفر چاههای عمیق ، ساختن سد ها ، بهره برداری و مهار کردن رودخانه ها ، ساختن بنادر ، مبدل کردن صحراهای بی آب و علف به جنگلهای سرسبز و مزارع زرخیز ، استفاده از منابع زیرزمینی و معادن کشور ، تولید ما یحتاج صنعتی مملکت بسر پنجه ایرانیان و بطور خلاصه بهره برداری از این همه نعمات و امکاناتی که خداوند متعال بایران و ایرانیان عطا فرموده ممکن نخواهد بود مگر اینکه متخصصین و مهندسین و استاد کاران و کارگران فنی داشته باشیم . البته میتوان این متخصصین را با پرداخت دستمزدهای گزاف از ممالک دیگر دعوت نمود . ولی آیا برای ماننگ و عار نیست که عمر شریف و استعداد بی مانند جوانان خود را در پشت میزهای ادارات هدر داده و تا ابد برتری و رجحان فنی بیگانگان را بپذیریم ؟ پس باید تعداد زیادی از جوانان ماراه غلط کار کردن در ادارات دولتی را رها کرده طریق پر برکت مشاغل آزاد را در پیش گیرند و روا ندارند که ایرانی همیشه در گرسنگی و ذلت بسربرد و ثروت خود را تسلیم متخصصین و مشاورین و مهندسین بیگانه نماید . اینجانب همیشه آرزوی پیشرفت صنایع را در ایران داشته و در تمام دوران خدمتم با صنایع و امور تولیدی تماس داشته همیشه باین نکته برخورد نموده ام که در ایران استعداد های فوق العاده تولیدی و مواد اولیه مرغوب داریم بهترین ماشین آلات را هم وارد میکنیم ولی همان ماشینها با همان مواد اولیه در ممالک خارج مرغوب ترین محصول را میدهد و در ایران از همان روز اول جنسی ناپسند با قیمت گران تولید میشود و در حالی که يك کارخانه در خارجه يك عمر دوام میکند در ایران پس از چند سال فرسوده شده از بین می رود . باید بطور قطع و یقین عرض کنم تقصیر از ماشین یا مواد اولیه یا آب و هوا یا تقدیر نیست که خارجی نمیخواهد و خارجی نمیگذارد که ما رشد و ترقی

کنیم با مایوس کردن جوانان کشور گناه عظیمی در پیشگاه خداوند و ملت ایران مرتکب میشوند.

خواننده عزیز تقصیر از تو است گناه از من است. ما کار خودمانرا نمیدانیم ماسعی در پیشرفت نتیجه کارمان نمیکنیم. ما به نتیجه کار خودمان نمیبالیم و افتخار نمیکنیم ماسعی نمیکنیم که اگر کاری انجام دادیم بی عیب و بی نقص باشد. ما اگر کاری میکنیم آنرا بدون دقت و دراسر وقت از سر باز میکنیم و اجرت غیر متناسبی هم مطالبه مینمائیم. ما کار را محترم و عالی و درخورد افتخار نمیدانیم و در نتیجه همه این غفلتها بود که مشتی اهل اصطلاح و غافل سالها ادعا کردند که ایران نمیتواند صنعت داشته باشد و باید برای همیشه بازار فروش صنایع ممالک دیگر بماند. پس لازم است مدارس صنعتی و کشاورزی و بازرگانی ایجاد شود که بصنعتگر تولید و بکشاورز برداشت و بتاجر فروش و بهمه آنها اداره صحیح کار و پرستش ابزار کار و افتخار بمحصول کار و احترام بکار و کارگر و اتکاء بنفس را بیاموزد.

اعلیحضرت رضاشاه کبیر پس از اینکه مملکت ما را امن و امان کرد بفکر ایجاد صنایع و کشاورزی جدید افتاد و مقارن با ایجاد مدارس ابتدائی و متوسطه اولین مدارس صنعتی و کشاورزی را بوجود آورد و گروه گروه جوانان آنروز را بممالک خارج فرستاد تا برای صنایع و نقشه‌های بزرگی که برای مملکت داشت حاضر و مهمیای خدمت شویم. حوادث ایام نقشه‌های آن مرد وطن پرست را متوقف نمود و سالها کشور عزیز ما را دستخوش عدم ثبات و جولانگاه بیگانگان و عوامل بیگانه نمود تا اینکه دوباره بهمت پسر تاجدارش مملکت ثبات و دوام گرفته و مجددا روزگار کار و کوشش فرارسید بموازات نقشه‌های بزرگ اقتصادی طرح تعلیمات صنعتی و کشاورزی و بازرگانی در پنجاه سال گذشته طرح و عملی گردید و بهمت کارمندان و مهندسین ادارات تعلیمات حرفه‌ای وزارت فرهنگ امروزه در تمام نقاط مملکت آموزشگاهها، مدارس کشاورزی، مدارس بازرگانی، هنرستانها و بعلاوه در تهران موسسه پلی تکنیک و هنر سرای عالی جدید در نارمک و موسسه کشاورزی کرج ایجاد شد و چون مقرر بود که از قدرت فعاله زنان نیز مملکت باید برخوردار شود و آنان هم دوش بدوش مردان باید در اجرای نقشه‌های بزرگ اقتصادی همگام باشند تعلیمات حرفه‌ای برای دختران نیز پایه ریزی شد.

فلسفه تعلیمات حرفه‌ای

حال که لزوم تعلیمات حرفه‌ای از لحاظ فردی و اقتصادی بیان شد به بینیم فلسفه تعلیمات حرفه‌ای چه باید باشد تا ما را بمقصود برساند. نکته بسیار مهمی که باید برای تعمیم تحصیلات حرفه‌ای و فنی در نظر داشت اینست که انسان اصولا علاقمند بسیر تکامل و ترقی و تعالی در زندگی خود

میباشد و اولیائی که اطفال خود را بمدارس حرفه‌ای میفرستند نباید فکر کنند که اگر راه تحصیل در آموزشگاههای حرفه‌ای و هنرستانهای صنعتی را برای ادامه تحصیلات فرزندان خود انتخاب نمودند دیگر راه ترقی و تعالی برای آنها مسدود است و تا آخر عمر باید کارگر و یا استاد کار بمانند و همچنین این اطفال نباید فکر کنند که هرگز آنها مانند جوانان دیگری که تحصیلات خود را در دبیرستانها ادامه میدهند مهندس لیسانسیه یا دکتر نخواهند شد .

در سایر ممالک مترقی و صنعتی جهان امکان ادامه تحصیل برای هر فرد از هر طبقه که باشد مقدور است و طبق قوانین مخصوص کارفرما مجبور است يك روز در هفته حقوق کارگری که مایل است تحصیلات خود را ادامه دهد تأدیه نماید تا بتواند بمدرسه حرفه‌ای رفته معلومات خود را تکمیل نماید و نیز کلیه مدارس صنعتی و مهندسی و دانشکده‌های فنی همه در کلاسهای بعد از ظهر و شب امکان ادامه تحصیل را برای تمام افراد مملکت ممکن میسازند تا هیچ فردی تصور نکند که چون پدرش استطاعت نداشته و نتوانسته او را بدبیرستان بفرستد و یا در امتحانات دبیرستان مردود شده باید تا آخر عمر محروم بماند و آتیه در نظرش تیره و تار باشد در اروپا و آمریکا غالباً افرادی دیده میشوند که با سمت کارگری ساده شروع بکار نموده و ضمن کار و تأمین معاش تحصیلات خود را ادامه داده و در مدت نسبتاً طولانی تری یعنی ۸ تا ۱۰ سال موفق باخذ عالی‌ترین دیپلم مهندسی یا دکترای شده‌اند و در نتیجه زندگی بهتر و آینده امید بخشی برای خود و کسان خود ایجاد نموده‌اند. نکته اساسی دیگر اینکه برنامه مدارس حرفه‌ای باید طوری باشد که در هر مرحله از مراحل تحصیلی که دیگر طفل ببلبل مادی و مقتضیات زندگی نتوانست تحصیلات خود را بطور مرتب ادامه دهد و برای تأمین معاش خود مجبور بکار کردن شد باید برای اجتماع عنصر مفید و مؤثری بوده و متاع تحصیلی او خریدار داشته باشد .

برای مثال ذکر میکنیم که اگر طفلی از دبستان با تصدیق شش ساله ابتدائی خارج شود معلومات مخصوصی که بتواند از آن راه زندگی خود را تأمین کند ندارد و همچنین اگر محصلی با گواهینامه سه ساله یا شش ساله دبیرستان ترك تحصیل نموده و یا نتواند به تحصیلات خود ادامه دهد و بخواهد بشغل آزادی پردازد کاریکه مورد تقاضای بازار کار باشد نمیداند و باید مدتی کارآموزی کند . در ممالکی مانند ایران که کار زیاد است و متأسفانه کاردان کم این یکی از معایب تعلیمات عمومی فعلی ماست .

ولی سیستم تعلیمات حرفه‌ای جوان ما طوری در نظر گرفته شده که اگر محصلی به آموزشگاههای صنعتی و کشاورزی و بازرگانی برود کارگر متخصص

با کشاورزی مطلع یا ماشین نویس و دفتردار میشود اگر خواست بکار آزاد میپردازد و شبها به تحصیل ادامه میدهد و اگر برای او ممکن شد میتواند تحصیلات فنی خود را در هنرستانهای صنعتی و مدارس کشاورزی و بازرگانی دوره دوم دنبال کند و استادکار و یا متخصص کشاورزی یا منشی با اطلاعی شود در دنباله این مدارس مدارس عالی پلی تکنیک تهران و هنر سرا عالی که مشتمل بر هشت انستیتوی مهندسی و حرفه‌ای و بازرگانی میباشد راه را برای تعلیمات عالی علمی باز میکند و در این موسسات جوانان میتوانند مهندس عملی یا مدیر مؤسسه تجارتي مطلع یا متخصص کشاورزی بشوند و همانطور که گفته شد این مؤسسات باید در ساعات بعد از ظهر و شب نیز برای اشخاصی که بعلت عدم توانائی مالی بکار روزانه اشتغال دارند تحصیلات عالی فنی را ممکن سازد. پس بطور اختصار فلسفه تعلیمات حرفه‌ای باید این باشد که اولاً از هر يك از مراحل تحصیلی عناصر مفیدی با اجتماع تحویل دهد ثانیاً امکان ادامه تحصیلات فنی برای اشخاصیکه ترك تحصیل میکنند و بکار مشغول میشوند در هر سن و در هر نقطه از مملکت فراهم باشد.

طبقه بندی تعلیمات حرفه‌ای در ایران

حال که کیفیت و فلسفه و لزوم تعلیمات حرفه‌ای را در ایران بیان کردیم بذکر طبقه بندی این نوع مدارس میپردازیم.

الف - آموزشگاههای حرفه‌ای

در این مدارس کسانی پذیرفته میشوند که گواهینامه شش ساله ابتدائی داشته باشند دوره آن دو سال است در سال اول تعلیمات عمومی و اطلاعات فنی تعلیم داده میشود و هر هنرجو در تمام رشته‌ها یکبار در آموزشگاه وجود دارد مدتی صرف وقت میکند و در هر قسمت ذوق و استعداد او سنجیده میشود در سال دوم در رشته‌ایکه مورد علاقه اوست ادامه تحصیل میدهد و چنانکه قبلاً گفته شد پس از دو سال این هنرجو کارگری متخصص میشود. در این قبیل آموزشگاهها از ۶ رشته تا ۳۹ رشته از حرف مختلف تعلیم داده میشود که نمونه کامل آن آموزشگاه حرفه‌ای شیراز است و در تهران و سایر استانها نیز وزارت فرهنگ با استفاده از اعتبارات و همکاری دولت فرانسه ۲۶ آموزشگاه حرفه‌ای و یک مدرسه تربیت معلم در تهران برای معلمی حرفه‌ای آموزشگاههای ایجاد نمود.

(ناتمام)